

BELGELER İŞİĞİNDA RİZE İKİZDERE ŞİMŞİRLİ (KOMES) KÖYÜ CAMİİ*

RİZE İKİZDERE ŞİMŞİRLİ (KOMES) VILLAGE MOSQUE IN THE CONTEXT OF DOCUMENTS*

Burak Muhammet GÖKLER**

Zerrin KÖŞKLÜ***

ÖZ

Anadolu'da coğrafi yapısı, iklimi ve bitki örtüsü ile birlikte öne çıkan Rize, tarihi ve kültürel özellikleriyle de farklı bir yere sahiptir. Tarihsel süreci her ne kadar net bir şekilde ortaya konulmаса da M.Ö. X-VIII. yüzyıla kadar inen bir geçmişten söz edilmektedir. Farklı devletler ve milletlere ev sahipliği yapan bu topraklar, Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u 1461'de fethetmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına katılmıştır. Batum'a bağlı bir merkez konumunda olan Rize'nin alınmasıyla birlikte buraya Müslüman halk yerleştirilmeye başlanmış, imar faaliyetleri de artmıştır. Özellikle XVIII. yüzyıla kadar çok yoğun olmayan imar faaliyetleri bu yüzyıldan sonra ibadet mekânlarının inşası ile hız kazanmıştır. Rize'nin toprak bakımından en büyük ilçesi olan İkizdere'ye/Kuraiseba bağlı olan Şimşirli/Komes Köyü'nde yer alan Yukarı Mahalle Camii geleneksel mimari yapısıyla, yerel süslemeleriyle ve usta ismiyle dikkat çekmektedir. Cami giriş kapısı ve mihrabı üzerinde yer alan kitabesine göre 1853-1857 tarihleri arasında "Ameli Usta Ahmed" tarafından inşa edilmiştir. Bu tarih kitabesiyle sabit olsa da arşiv kayıtlarında yapının daha eski tarihlere indiği saptanmıştır. Vakıf kayıtlarında 1796-97'de camiye Mustafa'nın vefatı üzerine Ahmed'in atandığı geçmektedir. Bu da caminin belirtilen tarihten önce inşa edildiğini göstermektedir. 1822'lere kadarda imam atamaları devam etmiştir. Çantı tekniğinde, kurtboğazı geçmelerle inşa edilen cami mimarisi, mihrabı ve minberinin yanı sıra Karadeniz Bölgesi'nin karakteristik bezemeleri arasında yer alan lale, badem geçme, papyon geçme ve stilize ejder süslemeleriyle bölge için önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cami, Çantı, İkizdere, Rize, Karadeniz Kırsal Mimarisi

* Bu çalışma, SDK-2020-8245 kodlu proje ile desteklenen "Rize'de Osmanlı Dönemi Camileri" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

* This study was produced from the doctoral thesis titled "Ottoman Period Mosques in Rize", supported by the project of SDK-2020-8245.

* Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5035-6756> ♦ E-mail: burak.gokler@atauni.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6681-0589> ♦ E-mail: zkosklu@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Rize, which stands out with its geographical structure, climate and flora, also claims a unique place with its historical and cultural characteristics. Although its historical background could not be revealed clearly, the past of the city of Rize dates back to the 10th and 8th centuries BC. These territories, which were home to different states and nations, became part of the Ottoman Empire after the conquest of Trabzon by Mehmed II the Conqueror in 1461. With the conquest of Rize, which was a center of Batumi, Muslim people began to be settled here, and building activities gained momentum. Construction activities, which were not very intense until the 18th century, gained speed with the construction of places of worship after this century. The climate of Rize, whose altitude rises inwards from the Black Sea coast, has considerably affected its vegetation. This has resulted in many tree varieties such as pine, hornbeam, elm, alder, linden, oak, fir and spruce. This diversity has provided the main building material of the architectural works to be built. As a wooden building material has been preferred in many areas, starting from civil and religious architecture, especially for serenders (a kind of room resting on four pillars), to daily household items. The mosques built from wood, that is, from çantıs (a type of house built with sawn wood and without nails), occupy a special place in the region. İkizdere, which is one of the twelve districts of Rize and which the largest area, is a settlement established on both sides of a long valley that does not border the coast. Located in Şimşirli Village of İkizdere, Yukarı Mahalle Mosque stands out with its traditional architectural structure, local decorations and its master builder. According to the inscription on the entrance door and mihrab, the mosque was built by Ameli Usta Ahmet between 1853 and 1857. Although this date is mostly agreed upon due to the inscription, archival studies about the mosque showed that the building dates back to earlier times. In the records of the foundation, it is stated that Ahmed was appointed to the mosque in 1796 and 1797 after the death of Mustafa. This shows that the mosque was built before the specified date, but it is not possible to give an exact date. The appointments of imams for the mosque continued until 1822, and no record has been found after this date. The mosque in Şimşirli Village, which is located on a slope, was first built on a suitable stone sub-basement or platform due to the lack of a flat area. The wooden curtain walls of the mosque, which was built with wolfboat (using the materials according to the peculiarities of a given settlement) inserts using the çantı technique, were animated with windows with regional bow-tie grids. The sanctuary is accessed from the two-storey, open narthex to the north of the mosque through a wooden door that stands out with its decorations. The sanctuary is designed in the size of a village mosque. The wooden mihrab, located just across the entrance, is unique to the region, with its shape gradually narrowing from bottom to top. This also goes for the structure and decoration of the wooden pulpit right next to the mihrab and the square sermon pulpit. The women's gathering place, located in the north of the sanctuary and carried by wooden pillars, increases the usage area of the interior by surrounding the sanctuary from three directions. The sanctuary is covered with a wooden ceiling from the inside and a hipped roof from the outside. Foundation records of the building, its characteristics features, and vegetal and geometric fictions processed on wood are essential. Especially the tulip motifs that have become classics for the region, but also the bow tie, almond cross, seal of Suleiman, crescent star, cleat and leaf designs and other geometric patterns are valuable in terms of composition.

Keywords: *wooden architecture, İkizdere, Mosque, Rize, Black Sea Rural Architecture*

Giriş

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Fener Burnu'nun¹ doğusunda kurulmuş bir kıyı şehri olan Rize'nin² tarih öncesi devirleri hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır³. Bununla birlikte Çamlıhemşin'de yapılan araştırmalar neticesinde kent tarihinin M.Ö. X-VIII. yüzyıla kadar indiği ileri sürülmektedir⁴. Bölge; Hititler, Kolhis Krallığı, Kimmerler⁵, İskitler, Medler⁶, Persler, Roma, Lazika Krallığı⁷, Bizans, Pontus Rum hakimiyeti altında kaldıktan sonra 1461'de Trabzon'un fethinin akabinde⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine girmiş ve bu süreçten sonra bölgeye Müslüman halk yerleştirilmiş ve dini mimarinin inşa süreci de böylece başlamıştır. XVI. yüzyıldan başlayan cami inşası Osmanlı Devleti'nin yerini Türkiye Cumhuriyeti'ne bıraktığı 1923 tarihine kadar sürmüştür.

Rize, merkez dahil olmak üzere 12 ilçeden oluşmaktadır. Bu ilçelerden en geniş topraklara sahip olan İkizdere'dir. Kayıtlarda eski ismi Kuraiseba⁹ olarak geçen İkizdere'de günümüze özgün olarak ulaşmış 21 tarihi cami bulunmaktadır. Bu camilerden birisi de çantı tekniğinde inşa edilmiş olan Şimşirli Köyü Camii'dir.

Doğu Karadeniz Bölgesi özelinde sıkça tercih edilen çantı tekniği, belirli kalınlık ve ölçüdeki ağaç tomruklarının, alt veya üst kısımlarının düzeltilerek üst üste yığılması-istiflenmesi ve köşe birleşim yerlerinin belirli tekniklerle bağlanması sonucunda meydana getirilen duvar örgüsü şeklinde tanımlanabilir¹⁰.

Rize'nin ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin karakteristik mimari yapısını ve süsleme özelliklerini yansıtan caminin kitabesi ve vakıf kayıt belgelerinin incelenmesi bölge camileri içerisindeki yerinin saptanması önem teşkil etmektedir. Vakıf kayıtları ile birlikte yapının mevcut inşa tarihinden öncesine giden bir geçmişinin ortaya çıkarılması, bölgedeki diğer camilerin tarihi açısından da dikkate değerdir.

Şimşirli Köyü Yukarı Mahalle Camii¹¹

Şimşirli Köyü Yukarı Mahalle Camii, "40.8078-40.4854" koordinatlarında ilçeye 10,5 km mesafede yer almaktadır (Harita 1).

1 Bostan, 2008, 147-151.

2 Karpuz, 1993, 4.

3 Saklı, 2006, 12.

4 Özkan ve Çakır, 2000, 87-94.

5 Ak, 2000, 3, 23; Tellioğlu, 2007, 655; Tarhan, 1979, 904-921.

6 Goloğlu, 1973, 25.

7 Ak, 2000, 6-27.

8 Bostan, 2008, 147-151.

9 Çoşkun, 2005, 10.

10 Arseven, 2017, 36.

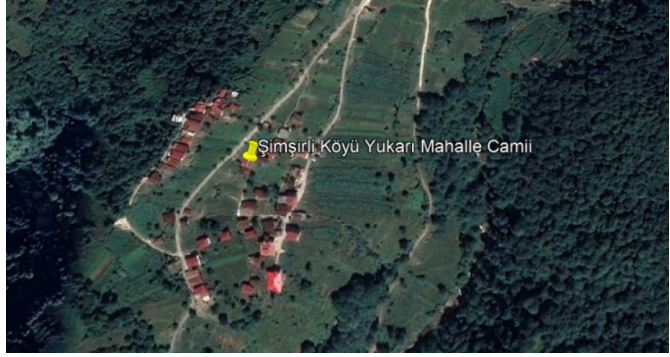
11 Yapının özgün adı Şimşirli Köyü Camii'dir. Ancak köy mahallelere ayrıldıktan sonra Yukarı Mahalle ismi eklenmiştir.

Caminin giriş kapısında ve mihrabında olmak üzere iki kitabesi bulunmaktadır. Kapı üstündeki kitabede yalnızca “1265/1848” tarihi geçerken mihrapta 1270/1853 yılı ile birlikte “Ameli Ahmed Usta” adına rastlanmaktadır (**Foto. 1-2**).

*“Hayatında bulup öğrenmeyen din
Ne teka etsun ana kabri içre telkin
Ameli Usta Ahmed sene 1270” /²1853-54*

Cami ile ilgili yapılan diğer araştırmalarda inşa tarihi 1853-1857 yılları arasında gösterilmiştir¹³.

Vakıf kayıtlarında eserin tarihi süreci hakkında önemli veriler sunmaktadır. Kayıtlarda köy ahalisi tarafından bölgede inşa edilen camiye 1796’da bir akça ile hatip ve imam olan Mustafa’nın ölümünden sonra oğlu Ahmed’e geçtiği belirtilmektedir. 1808-1809’daki belgede, hatip olan Molla Ali bin İbrahim’in ölümünden sonra Molla Ahmed bin Mustafa’ya görevin tevcih edilmiştir.

Harita 1: Şimşirli Köyü Yukarı Mahalle Camii Konumu (Google Earth)

1813 tarihli belgede caminin imam, hatibi ve mütevellisi Mehmed bin Hacı Ahmed’in vefatından sonra oğlu Mustafa görevi üstlenmiştir. Son kayıta ise imam, hatip ve müteveli Mustafa’nın vefatının akabinde yalnız hitabet ve tevliyet (vakıf mallarına bakma) Salih bin Ali’ye Hasan’ın arzıyla verilmiştir.

Belirtilen bilgiler dışında, yapının mescit olarak inşa edildiği ve ağustos ayı başlarındaki atama kayıtlarından minber eklenerek yapının camiye dönüştürüldüğü ifade edilmektedir. Ayrıca kayıtların 1822’ye kadar sürdüğü ortaya konulmuştur¹⁴.

Sonuçta, arşiv belgelerine istinaden 1796’dan öncesine inen yapının köy ahalisi tarafından inşa edildiği, sonraki süreçlerde camiye çevrildiği ve 1822 yılına kadar mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Caminin kitabelerinde ise 1848-1853 yılları arasında Ahmed Usta tarafından yapının yeniden inşa edildiği görülmektedir ki, bu tarz uygulama bölgede oldukça yaygın bir durumdur.

12 Terzioğlu, 2008, 18.

13 Karpuz, 1993, 62; Karpuz, 2019, 47.

14 Kul, 2020, 186.

“Zi’l-hicce sene 1210 (1795-1796)

Rize’de Komesi nâm karyede ahali binası cami’de bir akçe ile imâm ve hatîb olan Mustafa fevt mahlûlünden oğlu Ahmed’e bâ-berât fî 28 B sene 1255 / yevm aded 27”

“Şehr-i Receb sene 1223 (1808-09)¹⁵

Rize kazâsı kurâlarından Komes nâm karyede ahali-i karye binâsı câmi’inde hasebî hatîb olan Molla Ali bin İbrahim fevt mahlûlünden Molla Ahmed bin Molla Mustafa’ya bâ-berât tevcîh buyruldu. M sene 215 / yevm aded 5”

“Rebiülevvel sene 1228 (1813)¹⁶

Rize kazâsı kurâlarından Komes karyesinde ahali-i karye binâsı câmi’de hasebî imâm ve hatîb ve mütevellîsi olan Mehmed bin Hacı Ahmed fevt mahlûlünden sulbî oğlu Mustafa bin Mehmed’e bâ-arz-ı hâl tevcîh buyruldu. S sene 215¹⁷”

“Rize kurâlarından Komes karyesinde ahali-i karye binâ eylediği câmi’inde ber vech-i hasebî imâm ve hatîb ve mütevellîsi olan Mustafa bin Mehmed fevt mahlûlünden yalnız hitâbet ve tevliyet Salih bin Ali’ye nâibi Hasan arzıyla tevcîh buyruldu”. (Ek 1-4)¹⁸”

Cami, 7,11 x 6,20 m. ölçülerinde enine dikdörtgen planlı bir şema göstermektedir. Ahşaptan çantı tekniğinde kurtboğazı geçmelerle inşa edilmiştir (Çizim 1).

Arazinin eğimli topoğrafyasından dolayı alta yüksek, taştan örülmüş bir temel üzerine konumlandırılan caminin ahşap perde duvarları cephelerde çift katlı olarak açılan on altı pencereyle hareketlendirilmiştir. Kuzey cihetteki pencereler papyon geçmeli şebekeleri ile dikkat çekerken diğer yönlerde açılan sürgülü kapaklı ve giyotin tipindeki pencereler bölgenin geleneksel ahşap işçiliğini ve formunu ortaya koymaktadır.

Özgün bölge camilerinde kullanılmayan ve genellikle sonradan eklenen minareler, bu yapıda da görülmektedir. Caminin kuzeybatısına konumlandırılan kare kaideli, çokgen gövdeli ve tek şerefeli betonarme minaresi 1988 yılında eklenmiştir.

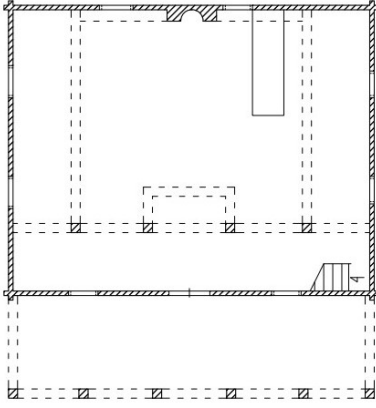
Yapının kuzey cephesinde, kare kaideli ve başlıklı, silindirik gövdeli, altı ahşap sütun tarafından taşınan çift katlı son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinden, bezemeli, dikdörtgen söveli ahşap bir kapıdan ibadet mekanına geçilmektedir. Harimin

15 VMGA. 565-210, B Zh 210, 204.

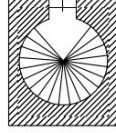
16 VGMA. 541-97. M Re 215, 193.

17 VMGA. 568-240 S Re 215, 242.

18 VGMA. 565-210, 242. Belgeler teminindeki yardımlarından dolayı Eyüp Kul’a teşekkür ederiz.

Burak M. Gökler, 27.02.2022

Çizim 1: Şimşirli Köyü Yukarı Mahalle Camii Planı

duvarını da kaplamaktadır. Kuzeydoğu köşedeki bir merdivenle çıkılan mahfilin, kuzeyindeki kapı açıklığı ile son cemaat yerinin ikinci katına geçilmektedir.

Dıştan kiremit kaplı, dört yöne meyilli kırma çatı ile kapatılan cami, içten ahşap tavanla koruma altına alınmıştır (Foto. 3-15).

Süsleme Özellikleri

Dıştan son derece sade olan cami, içten zengin bir ahşap işçiliği sunmaktadır. Bununla birlikte caminin dış mimarisinde son cemaat yerini taşıyan ahşap sütunlar, harim ve mahfil giriş kapıları bezemesel özellikleriyle hareketlendirilmiştir. Son cemaat yerini taşıyan dairesel gövdeli sütunun, kare kesitli başlığı pahlanmış ve lale üzerine bir kelebek figürü kondurulmuştur. Sütunun başlığına ay-yıldız işlenmiş, mimari parçanın taşıdığı kirişin altında ise üçlü zencerek örgüye yer verilmiştir (Çizim 2-3) Foto. 16-17).

Harim kapısı dikdörtgen söveli, çift kanatlı ve yuvarlak kemerli olup kemer köşe boşlukları lale motifleriyle dolgulanmış, mimari parçayı iki yandan sınırlandıran bordürler ise ikili zencerek geçmelerle panolara ayrılmıştır. Alt panoda çarkifelek küresi üzerine yerleştirilen lale kompozisyonu, diğer panoya da nakşedilmiştir. En dıştaki ikinci bordüre hasır (sepet) örgü, üstte cephe boyunca uzanan kuşağa ise karşılıklı yerleştirilmiş ve birbirine bağlanmış koç boynuzları tatbik edilmiştir. Aynı formdaki mahfil çıkış kapısının yuvarlak kemeri, dalga motifleriyle bezenmiştir. Kapının yan bordürlerine de iki sıra halinde badem geçme ve mukarnas dizisi oyulmuştur (Çizim 4,5 Foto. 18-19)

güney duvarındaki ahşap mihrabı, mahfil katına kadar uzanmaktadır. Aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir biçimde daralan mihrap nişi ampir esintili olup bölgenin vazgeçilmez mihrap formları arasındadır.

Mihrabın batısında bulunan, köşk bölümü mahfil katına giydirilen, süpürgelik ve köşk altı bölümü olmayan ahşap minber, abidevi görünümü ve süslemeleriyle yapının en dikkat çeken mimari ögesidir. Doğudaki kare kesitli özgün vaaz kürsüsü güneydeki kastan üzerine kısmen oturmaktadır.

Harimin kuzeyinde dört ahşap sütun tarafından taşınan mahfil, iki koldan güney duvarına kadar uzanarak “U” biçimini almakta, hatta güney

Caminin içerisinde görülen yoğun ahşap işçiliği tarihi değerine çok şey katmaktadır. Bunlardan kapı ekseninde yer alan ve belirli seviyelerde kırılarak daralan mihrap nişinin her bir kırılma yeri mukarnas dizisi ile belirgin hale getirilmiş, en üstte istiridye ile tamamlanmıştır. Bu daralma hareketi nişin etrafını bezeyen dört panoya da yansımıştır. İkili zencireklerle çevrelenen panoların içleri, ters ve düz lalelerle kompoze edilmiştir. Mihrap üç yönden halat örgü, mukarnas dizisi ve ikili yaprak tasarımı ile kuşatılmıştır (Çizim 6, Foto. 19).

Tezvinatıyla ibadet alanını hareketlendiren bir diğer mimari öge ahşap minberdir. Dikdörtgen söveleri, dört yaprağın bir araya gelerek oluşturduğu dairesel formla işlenen kapının, kemeri de dalga motifleriyle belirgin hale getirilmiştir. Sövenin üzerinden yükselen ve içerisi Mührü Süleyman yıldızı ile dolgulanan yuvarlak tepelik, iki yandan vazodaki lale motifleriyle sınırlandırılmıştır. Bu tepeliğin ortasından çıkan, hilal ve üçgenle son bulan silme, kalınlığı ile ağaç gövdesini hatırlatmaktadır. Ağaçtan, sağa ve sola doğru kıvrılarak budaklanan dallar ise yapraklı lalelerle nihayetlenmektedir (Çizim 7, Foto. 21).

Minberin en dikkat çekici bölümü aynalıktır. Yüzeyi on dört (14) panoya taksim edilen aynalık, köşk ve süpürgelik bölümünü de içerisine alarak geniş bir alana yayılmaktadır. Bu panolardan yedisi zencerek geçmelerle sınırlandırılmış, dördünün içi lale motifleriyle, üçününki ise palmye ağacıyla tezvin edilmiştir. İki pano, dalga motifleriyle çevrelenmiş ve lalelerle bezenmiştir. En üstteki panoda ikili lale motifi, iki kutbu dairesel olan ve ortada birbirine yakınlaşan bir silme içerisine alınmıştır. Kalan üç pano ise farklı bir kurgu sergilemektedir. Birincisi, altta volütlü iki ayak şeklinde başlayıp orta kısımda genişleyen, omuzda tekrar daralıp ve bir tepelikle son bulan açıklık şeklindedir. Tepe bölümü, yarım dairesel ve uçları yaprakla son bulan, haleyi anımsatan dal ile kuşatılmıştır. Diğer panoda da benzer bir tasarım yinelenmiş olsa da farklı olarak orta bölümüne “C”, yan kısmına lale ve düşen yapraklar işlenmiştir. Üçüncü panoda ise karın kısmı geniş olan silme, yuvarlak formda etrafı dallarla sarılmış, alt ve üst kısımları daralarak bağlanmış, içine de “C” kıvrımı yerleştirilerek kompozisyon tamamlanmıştır.

Korkuluk bölümü, kapı sövesinden başlayarak köşk altına kadar kesintisiz olarak devam etmektedir. Boğumlu torna korkuluk, alttan kıvrımlı dal üzerinde yer alan yapraklar, üstten ise ikili zencerek geçmeler arasına alınmıştır. Kıvrımlı dal uygulaması kapının yan sövesine de nakşedilmiştir. Söveden korkuluğa geçişte uygulanan köşebent bezemesel anlatısı ile farklıdır. Bu anlatıda altta ve üstte yer alan iki Mührü Süleyman, birbirine lale motifleriyle bağlanmış ve bu olgu sırt kısmı dalga motifleriyle hareketlendirilerek “S” kıvrımıyla desteklenmiştir. Dalga motifi örgüsü, korkuluğun üst kısmından devam ederek köşkün köşebendindeki motifle birleşerek bir bütünlük sağlanmıştır.

Köşkün, yan yüzeyini lale kompozisyonu dolgulamaktadır. Lalenin üzerinde bulunan ikili zencerek geçme, balıksırtı ve mukarnas dizisi kuşakları, üstteki tornalı korkuluğa geçişi daha estetik bir hale dönüştürmektedir. Köşk üzerine oturan külahtan dışa taşan ve üç boyutlu görünüm sergileyen laleler, ahşap ustasının ne kadar hünereli olduğunu göstermektedir (Çizim 8, Foto. 22).

Mahfili taşıyan ahşap sütunlar, form özellikleri nadir örnekleri arasındadır. Kare kaideli olarak başlayan sütun, pahlanarak sekizgene, sekizgen ise boğumlu silindiriğe, daha sonra iki sekizgen bilezikle tekrar pahlanarak kare başlığa dönüşmektedir. Başlığın üzerine ise yaprak sayıları farklı iki gülbezek işlenmiştir (Çizim 9, Foto. 23).

Ahşap sütunun taşıdığı giriş ve mahfil korkuluklarını süsleyen sekiz bezeme kuşağı, mihrabın yan kısımlarına kadar uzanmaktadır. Bu kuşaklar arasında, ikili zencerek geçme, balıksırtı, mukarnas dizisi, ikili yaprak tasarımı, papyon geçme, boğumlu torna korkuluk ve karşılıklı yerleştirilmiş koç boynuzları yer almaktadır (Çizim 10, Foto. 24).

Mahfil balkonunun alt kısmında badem geçme, balıksırtı, ikili zencerek örgü, halat örgü ve kıvrımlı dal üzerindeki lalelerden oluşan bezemesel kuşaklar ile balkonun yan cephesinde Mührü Süleyman ve hilal motifleri dekore edilmiştir (Çizim 11-12, Foto. 25-26).

Vaaz kürsüsünde bulunan, ikili zencerek geçmelerle çevrelenmiş laleler, dalga motifleri, papyon geçmeler, Mührü Süleyman ve yıldız motifleri harimde görülen süslemelerin birer tekrarı niteliğindedir (Çizim 13, Foto. 27).

Cami süslemelerinin yinelenildiği son alan ahşap tavadır. İçeriye doğru üç kademe yapan tavanın merkezinde bulunan madalyonun ortasında, dikey lale ve dalga motifleri üç boyutlu bir kabara görünümünde ele alınmıştır. Kabara dıştan dairesel dizilimdeki lale, badem geçme ve dalga motifleriyle dışa doğru genişletilerek bir madalyon meydana getirmiştir. Madalyonu sınırlandıran kare çerçevenin köşelerinden çıkan balıksırtı, kare formulu ikinci kademedeki zencerek ve dalga örgesine bağlanmaktadır. İkinci kademenin köşelerinden çıkan aynı tasarım dıştaki badem geçmelerle ilişkilidir. Bu örgüsünün köşelerinden çıkan laleler ise tavanın köşelerine kadar uzanarak birbirini içerisine alan bir kompozisyona dönüşmektedir (Çizim 14, Foto. 28).

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Doğu Karadeniz Bölgesinin önemli yerleşim yerlerinden bir sahil kenti olan Rize’de imar faaliyetleri Osmanlı topraklarına katılmasından sonra başlamıştır.

Bölgenin, iklimi ve coğrafi yapısı göz önüne alındığında bitki örtüsünün çeşitliliği dikkat çekmektedir. Orman bakımından ve ağaç çeşitliliği açısından zengin olan Rize’de bu çeşitlilik mimari yapılarında temel malzeme olmuştur. Ahşap malzeme, sivil mimaride, serenderlerde ve camilerin inşasında tercih edilmiştir.

Rize’nin fethiyle birlikte inşa edilen camilerin büyük bir bölümü ahşaptan köy ahalisinin çabalarıyla yerel ustalara inşa ettirilmiştir. Bu camiler zamanla ihtiyaca cevap veremediği için bazen doğal afetlerle bazen de insan eliyle yıkılarak XIX. yüzyılın ortalarında yenilenmiştir. İkizdere Şimşirli Köyü’ndeki tarihi çantı cami, bölgede günümüze ulaşabilmiş sayılı örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitabesine göre 1848-1853 yılları arasında inşa edilen caminin arşiv kayıtları eserin 1800’de bir mescit olarak yapıldığı ve bu şekilde 1822’lere kadar kullanıldığı 1848’lerde ise yeniden inşa edildiğini göstermektedir.

Çantının; karaboğaz, çalma boğaz, kertme boğaz ve kurtboğazı tekniğinde

geçme sistemleri bulunmaktadır. Bu sistemlerden kurtboğazı en çok tercih edilenlerden biri olup Şimşirli Camii'nde de kullanılmıştır (Foto. 29). Şimşirli Köyü Camii (1848-1853) dışında Rize'de Ardeşen'de Doğanay Camii (1830), Çamlıhemşin'de Mollaveyis Köyü Camii (1878), Şenköy Camii (1899), Fındıklı'da Meyvalı Köyü Camii (1871) ve Hüseyin Hoca Köyü Camii (1834) çantı tekniğindeki örneklerden sadece birkaçıdır.

Rize dışında, çantının ilk örnekleri Samsun'da Göğceli Camii (1206), Çarşamba Yaylacılar Şeyh Habil Camii (1211)¹⁹, Ayvacık Tiryakioğlu Camii (1867-68)²⁰, Sinop'da, Büyükkızık Köyü Camii (1750), Sariyar Küçük Kozluca Köyü Camii (1950), Şamlıoğlu Köyü Camii (1869), Şerefiye Köyü Camii, Yenicamili Köyü Camii (1915), Terziahmetli Camii, Sarmaşık Köyü Merkez Camii, Kurtköy Ahşap Camii, Yaykın Köyü Mezarlık Camii, Yenikayalı Köyü Camii, Derepazarı Camii²¹, Kastamonu'da Geyikli Camii (1292), Çağlar Köyü Merkez Camii (1775), Beldeğirmeni Köyü Çarşı Mh. Eski Camii, Güde Köyü Camii²², Ordu'da Laleli Camii (XVI. yy), Ormancık Mh. Camii (1859), Damyeri Mh. Camii (XIX.yy), Ormancık Mh. Merkez Camii (1900), Çaldere Mh. Camii (1903)²³, Artvin'de Borçka Muratlı Köyü Camii (1846), Camili Köyü Camii (1855), Fındıklı Köyü Camii (XVIII. yy), Düzköy Camii (1850), Murgul Erenköy Camii (1863)²⁴, Çavuşlu Köyü Camii (1860)²⁵ Giresun'da Tahtalı Camii (XVIII. yy)²⁶, Trabzon'da Çaykara Çambaşı Köyü Hacı Ömerli Camii (1845), Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii (1888), Çaykara Taşkiran Köyü Merkez Camii (1896)²⁷, Dernekpazarı Günebakan Camii (1869), Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii (1803), Dernekpazarı Güneykondu Mh. Camii (1819), Hayrat Dereyurt Merkez Camii (1831), Of Mithat Paşa Mh. Camii (1816), Of Serindere Mh. Camii (1848)²⁸, Düzce'de Düzce Akçakoca Çayağzı (1323) (Aftunağzı/Aftundere)²⁹, Çorum'da Sanayi Marangozlar, Tavukçuhoca Camii³⁰ İstanbul'da Abdurrahman Ağa Camii (1766)³¹ Gürcistan'da Kveda Ağara Camii (1780)³² (Karş. Foto. 1-5)

Caminin iki katlı, açık son cemaat yeri çantı camilerinde sıkça rastlanan özelliklerden birisidir (Foto. 30). Şimşirli Camii dışında, Artvin'de Zeytinlik Merkez

19 Naza Dönmez, 2008, 8, 14; Bayraktar, 2009, 88-89, 94-95.

20 Nefes, 2010, 155-157.

21 Gül, 2018, 159-175.

22 Can, 2003, 119-124.

23 Bayhan, 2019, 67-81, 192.

24 Aytekin, 1996, 168-175, 176-179, 180-185, 195-197.

25 <https://karadeniz.gov.tr/cavuslu-koyu-camii/> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

26 Nefes, 2009, 187-210.

27 Yavuz, 2009, 28, 46, 52.

28 Küçük, 2017, 56-74, 83,92-98, 99-106, 113-117.

29 <http://www.akcakoca.bel.tr/akcakoca/koylerimiz/cayagzi/> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

30 Nefes ve Gün, 2016, 299-309.

31 Dişören, 1993, 62.

32 Kaya, 2022, 91-93.

Camii (1857), Aşağı Maden Camii (XIX. yy), İncilli Camii (1790), Borçka Fındıklı Köyü Camii (XVIII. yy)³³, Trabzon'da Çaykara Uzungöl Filak Camii (1813), Çaykara Kabataş Köyü Camii (1811), Güneykundu Mh. Camii (1819), Dernekpazarı Günebakan Camii (1869), Of Sugeldi Köyü Aşağı Mh. Camii (1834)³⁴, Gümüşhane'de Süleymaniye Camii (1898)³⁵, Giresun'da Tepeköy Camii (1910)³⁶, Ordu'da Kumru Şenyurt Mh. Helvacıoğlu Camii, Perşembe Kurtluca Mh. Camii (XIX. yy)³⁷ açık ve iki katlı son cemaat yerleriyle benzer örnekler arasındadır (Karş. Foto. 6-8).

Harim mekânındaki aşağıdan yukarıya doğru daralan ahşap mihrap Doğu Karadeniz özelinde karakteristik bir form olup (Foto. 31) XIX. yüzyıl özelliği yansıtmaktadır. Ahşap, taş ve mermer mihraplarda görülen bu form Rize'de Şimşirli Köyü dışında İslampaşa Camii (1570), Gülbahar Hatun Camii (1659), Ardeşen'de Işıklı Camii (1836), Seslikaya Köyü Camii (1899), Doğanay Köyü Camii (1830), Tunca Köyü Camii (1902), Çamlıhemşin'de Zilkale Köyü Camii'nde (1806) karşılaşılmaktadır. Ayrıca, Trabzon'da Araklı Kalecik Mh. Camii (XIX.-XX. yy), Araklı Merkez Camii (1905), Arsın Işıklı Camii (1902)³⁸, Güney Kondu Mahallesi Cami Mihrabı (1819)³⁹ Artvin'de Oruçlu Camii (1907), Arhavi Ortaçlar Camii (1757), Borçka Düzköy Camii (1850), Hopa Aşağı Sundura Camii (1908)⁴⁰, Esenkıy Köyü Camii (XIX. yy)⁴¹, Bayburt'ta Aşağı Gümüşsu Köyü Camii (XX. yy), Aşağı Çımağıl Köyü Camii (1901), Aydıncık Köyü Camii (1913), Buğdaylı Köyü Camii (1835), Çorak Köyü Camii (1916)⁴², Veysel Efendi Camii, Gümüşhane'de Örenşar Camii (1835)⁴³, Gürcistan'da Kvirike Camii (1859)⁴⁴ mihraplarında da izlenmektedir (Karş. Foto. 9-1).

Harimin ahşap işçiliği ve motif kurgusuyla dikkat çeken minberi (Foto. 32) aynalık bölümünden yola çıkılarak yamuk dikdörtgen biçiminde bir form yansıtmaktadır. Rize'de benzerleri Çayeli İncesu Köyü Camii (1856), Fındıklı Merkez Camii (1765), Güneysu'da Ilıca Köyü Camii (1814), Kalkandere'de Hüseyin Hoca Köyü Camii (1834), Rize dışında Trabzon'da Keçikaya Köyü Camii (1830), Uzuntarla Köyü Camii (1837), Çaykara Kabataş Köyü Camii (1811), Maraşlı Köyü Camii (1811), Dernekpazarı Güney-

33 AYTEKİN, 1996, 126-129, 134-137, 146-148, 180-182.

34 TAŞKAN, 2016, 123-125, 206-207, 231-238, 240-242, 487-495.

35 HACIAHMETOĞLU, 2007, 35-46.

36 NARMANLI, 2018, 20-21, 34-36, 43-47, 49-50, 65, 69-70, 74-75, 78-79.

37 BAYHAN, 2019, 222-226, 241-245.

38 ŞAHİN, 2016, 87, 100, 113.

39 ÖNAL ve KÖŞKLÜ, 2020, 712-713.

40 AYTEKİN, 130-133, 160-163, 183-185, 189-191.

41 <https://karadeniz.gov.tr/esenkıy-koyu-camii/> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

42 ÇİĞDEM, ÖZKAN ve YURTTAŞ, 2020, 189, 191, 193, 211, 212.

43 ÖZKAN, 2010, 77.

44 KAYA, 2022, 49, 800.

kondu Mh. Camii (1819), Yukarı Kondu Mahallesi Camii (1810)⁴⁵, Taşören Mh. Camii (1841)⁴⁶, Artvin’de Oruçlu Köyü Camii (1907)⁴⁷, Demirkent Köyü Camii⁴⁸, Bayburt’ta Konursu Ulu Camii (1812)⁴⁹, Gümüşhane’de Seydibaba Köyü Camii’nde (1798)⁵⁰, Gürcistan’da Aho Camii’nde (XVIII. yy)⁵¹ karşımıza çıkmaktadır (Karş. Foto. 12-14).

Caminin kare gövdeli veya sandık tipindeki ahşap vaaz kürsüsü Anadolu’da erken dönemlerden itibaren kullanılan bir formdur (Foto. 33). Edirne’de Eski Camii (1403-1414), Edirne Muradiye Camii (1427), Edirne Üç Şerefeli Camii (1437) Edirne Selimiye Camii (1568-75)⁵², İstanbul’da Beyazid Camii (1505), Şehzade Camii (1544-48), Üsküdar Mihrimah Camii (1548), Süleymaniye Camii (1557), Sultan Ahmet Camii (1609-1617)⁵³, Trabzon’da, Yazlık Mahallesi Merkez Eski Camii (1819), Uğurlu Beldesi/Büyük Mahalle Merkez Camii (1878), Aşağı Sugeldi Mahallesi Merkez Camii (1834), Bölümlü Beldesi Merkez Camii (1874), Bölümlü Beldesi Mithat Paşa Camii (1876)⁵⁴, Artvin’de Merkez Çarşı Camii (1861), Zeytinlik Merkez Camii (1857), Oruçlu Camii (1907)⁵⁵, Aşağımaden Köyü Camii⁵⁶ Bayburt’ta Kutlu Bey Camii (1676), Alçılık Köyü Camii (1887), Aşağı Çimağlı Köyü Camii (1901), Buğdaylı Köyü Camii (1835), Değirmencik Köyü Camii (1899), Konursu Ulu Camii (1812)⁵⁷, Ordu’da Kaynartaş Merkez Eski Camii’nin (1886)⁵⁸ vaaz kürsüleri bu tipteki örneklerdir (Karş. Foto. 15-18).

Süsleme programında bitkisel, geometrik, nesnel ve figüratif bezemeler bir ahenk içerisinde olup ahşap üzerine işlenmiştir. Lale, papyon geçme, Mühr-i Süleyman zencerek (sarmal) geçme, badem geçme, balıksırtı, ay yıldız, dalga motifi, halat örgü, gülbezek, çarkıfelek, hasır örgü, istiridye, mukarnas dizisi, koçboynuzu, üçgen, yaprak, palmye ağacı, vazo ve kelebek motifi olmak üzere 20 farklı bezeme kullanılmıştır. Bu bezemelerden en yoğunu ve bölge için en karakteristiği lale⁵⁹ motifidir. Kapı pervazla-

45 Taşkan, 2016, 44, 126, 140, 199, 241, 256.

46 <http://karadeniz.gov.tr/tasoren-mahallesi-camii/#prettyPhoto> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

47 <https://karadeniz.gov.tr/oruclu-koyu-camii/#prettyPhoto> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

48 <https://karadeniz.gov.tr/demirkent-koyu-camii-tescilsiz/#prettyPhoto> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

49 Çiğdem, Özkan ve Yurttaş, 2020 237-243.

50 Özkan, 2010, 76.

51 Kaya, 2022, 72, 823.

52 Özgür Yıldız, 2012, 99-135.

53 Saat, 2008, 8-9, 12-13, 18-19, 20-21, 25-26.

54 Önal, 2021, 447-448, 450-451, 454-455, 456-460.

55 Aytekin, 1996, 107-109, 122-137, 157-159.

56 <https://karadeniz.gov.tr/asagimaden-koyu-camii/#prettyPhoto> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

57 Çiğdem, Özkan ve Yurttaş, 2020, 186-187, 191, 210, 217-219, 237-243, 247-249.

58 Bayhan, 2019, 202-206.

59 Latince ismi “Tulipa” olan lale, Türk süsleme sanatının en çok sevilen çiçek motifleri arasında yerini almaktadır. Tulip, Türkçe’de “türban, tülbent” kelimesinden türetildiği ve İngilizce’ye

rından başlayan lale süslemeleri mihrapta, minberde, vaaz kürsüsünde ve mahfilde ağaç formunda, kıvrımlı dal üzerinde veya tek olarak ahşaba oyulmuştur (Foto. 34).

Motifin benzer örnekleri arasında Trabzon'da Dernekpazarı Yukarı Kondu Mh. Camii (1809), Taşçılar Köyü Camii (1803), Güneykondu Mh. Camii (1918)⁶⁰, Sürmene Çamburnu Kuşluca Camii (1893)⁶¹, Artvin'de Arhavi Dikyamaç Köyü Camii (1894)⁶², Borçka Düzköy Camii (1850)⁶³, Aşağı Maden Köyü Camii, Demirkent Camii (1713), Esendal Köyü Camii (1815), Maral Köyü Camii (1924), Muratlı Köyü Camii (1842), Uğurköy Camii (1860)⁶⁴, Bayburt'ta Konursu Ulu Camii (1812)⁶⁵, Ordu'da İkiizce Laleli Camii (1522)⁶⁶, Samsun'da Ustacalı, Kocakavak Köyü Camii (XVII-XVIII. yy)⁶⁷ Gürcistan'da Kvirike Camii (1859)⁶⁸ gösterilebilir (Karş. Foto. 20-24).

Lale dışında bölge ile özdeşleşen papyon geçme, genellikle pencere şebekelerinde, vaaz kürsülerinde, minber ve mahfil korkuluklarında karşılaşılmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinin vazgeçilmez bezemeleri arasında yerini alan papyon geçmeye azda olsa bölgenin batı ve güney illerinde de rastlanmaktadır (Foto. 35).

Trabzon'da Hayrat Dereyurt Merkez Camii (1831)⁶⁹, Artvin'de Yusufeli Demirkent Köyü Camii⁷⁰, Bayburt'ta Konursu Ulu Camii (1812)⁷¹, Erzurum'da Narman

“Türk Takkesi” olarak geçtiği ifade edilmektedir. Ana vatani Orta Asya olan lale, Anadolu'dan Kafkasya'ya, Avrupa'dan Amerika kıtasına kadar çok geniş bir alana yayılmıştır. Anadolu coğrafyasında hüküm süren Roma ve Bizans dönemlerinde lalenin varlığı bilinmemektedir. Bu nedenle Anadolu'ya Türkler ile girdiği ve XII. yüzyıldan itibaren ise motif olarak kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir ki XIII. yüzyılda Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin laleyi şiirinde kullanması bu kanıtı destekler mahiyettedir. Osmanlı'nın süsleme sanatına erken dahil olan lale, XVI. yüzyıldan itibaren bahçelerde yetiştirilmekle birlikte dönemin sanatsal eserleri üzerinde (halı, ahşap, taş, sedef vb) motif olarak nakşedilmiştir. XVIII. yüzyılda süsleme açısından daha çok önem kazanan motif, XVI. yüzyılda daha yuvarlak hatlara sahipken XVIII. yüzyılda ise uzayan bir form halini almış, XIX. yüzyılda ise yerine güle bırakmıştır. Baytop, 2010, 271, Çakmakoglu, 1997, 37-54, Atak, 2020, 227, Baytop ve Kurba, 2003, 79-81, Ünver,1971, 265-268. Ayverdi, 2006, 9, Demiriz, 1986, 355, Goody, 2010, 271.

60 Küçük, 2017, 218, 228-235, 241-246.

61 Sarı, 2016, 187.

62 <https://karadeniz.gov.tr/dikyamac-koyu-camii/> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

63 Taşkan, 2011, 118-120.

64 Baramidze, 2017, 14, 18, 26, 33, 37, 40.

65 Çiğdem, Özkan ve Yurttaş, 2020, 237-243.

66 Bayhan, 2005, 1-22.

67 Nefes, 2012, 156-160.

68 Kaya, 2022, 49, 801.

69 Sarı, 2016, 35.

70 [https://karadeniz.gov.tr/demirkent-koyu-camii/#prettyPhoto\[instagram\]/7/](https://karadeniz.gov.tr/demirkent-koyu-camii/#prettyPhoto[instagram]/7/) (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

71 Çiğdem, Özkan ve Yurttaş, 2020, 242.

Güvenlik Köyü Camii (1861)⁷², Giresun'da Tahtalı Camii (XVIII. yy)⁷³, Samsun'da Çarşamba Porsuk Köyü Camii (1859)⁷⁴, Gürcistan'da Pirveli Maisi Camii (1864)⁷⁵ papyon geçmeli örneklerden sadece bir kaçıdır (Karş. Foto. 25-27).

Doğu Karadeniz Bölgesi ile özdeşleşen bir diğer motif badem geçmedir (Foto. 36). Caminin kapısında, mahfil balkonunda ve tavanında yer alan badem geçmenin benzer örnekleri ile Trabzon'da Çamlıbel Mh. Merkez Camii (1887), Araklı Merkez Büyük Camii (1907)⁷⁶, Çaykara Çambaşı Köyü Hacı Ömerli Camii (1845)⁷⁷, Artvin'de, Aşağımaden Köyü Camii (XIX. yy)⁷⁸, Ordu'da Fatsa'da Oluklu Mh. Camii Sarnıç Camii (1895)⁷⁹, İkizce Laleli Camii (1522)⁸⁰, Samsun'da, Çarşamba Porsuk Köyü Camii (1859)⁸¹, Amasya'da Özbaraklı Köyü Camii (1870-71)⁸², Bayburt'ta Konursu Ulu Camii (1812), Alıçlık Eski Camii (1887)⁸³, Erzurum'da, Narman Güvenlik Köyü Camii'nde (1861), karşılaşmak mümkündür (Karş. Foto. 28-31).

Bölgenin karakteristik bezemelerinden olan ikili, üçlü veya dörtlü sarmal⁸⁴ (zenrecek) geçmeler, (Foto. 37) Şimşirli Camii'nin minberinde, vaaz kürsüsünde, mahfil ve kirişlerinde görülmektedir. Benzerleri arasında Trabzon'da Çaykara Akdoğan Mh. Merkez Camii (1825), Hayrat Dereyurt Mh. Merkez Camii (1831), Sürmene Konak Mh. Camii (1842)⁸⁵, Artvin'de Borçka Düzköy Camii (1850), Çavuşlu Camii (1861)⁸⁶, Bayburt'ta Alıçlık Köyü Camii (1887)⁸⁷, Samsun'da Bekdemir Köyü Camii (1596),

72 Gökler ve Doğan, 2021, 206.

73 Nefes, 2009, 205.

74 Özkaraca, Halaç, 2022, 1082-1084.

75 Kaya, 2022, 61, 811.

76 Önal, 2021, 937.

77 Küçük, 2017, 198.

78 <https://karadeniz.gov.tr/asagimaden-koyu-camii/#prettyPhoto> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

79 Bayhan, 2019, 154-158,

80 [https://karadeniz.gov.tr/laleli-camii/#prettyPhoto\[instagram\]/16/](https://karadeniz.gov.tr/laleli-camii/#prettyPhoto[instagram]/16/) (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

81 Özkaraca, Halaç, 2022, 1094.

82 Korkmaz, 2017, 401.

83 Çiğdem, Özkan ve Yurttaş, 2020, 186-187, 237, 243.

84 Anadolu'da, Antik döneme kadar inen geçme kurgular, Bizans İmparatorluğu'na ait el yazmalarında ve kiliselerde de (Antalya Demre Aziz Nicolaos Kilisesi) görülmektedir. Doğu Karadeniz, Erzurum ve Kars Bölgesinde ise motif, Gürcü kiliselerinde ikili, üçlü veya daha fazlası şekilde tekrar edilerek bölgesel bir kaynak oluşturulmuştur. Keskin ve Zenbilci, 2017, 1137-1158.

85 Önal, 2021, 925.

86 Taşkan, 2011, 116, 123.

87 Çiğdem, Özkan ve Yurttaş, 2020, 186-187.

Porsuk Köyü Camii (1859)⁸⁸, Erzurum'da Narman Güvenlik Köyü Camii (1861)⁸⁹ gösterilebilir (Karş. Foto. 32-34).

Caminin mimari ve bezeme özelliklerini yerel esintilerle bölgeye özgü bir anlatıya dönüştüren ustası olmuştur. Mihrapta kitabesinde geçen Ahmet Usta'nın ismine sadece Şimşirli Camii'nde değil, Rize'de 1870 tarihli Pazar Örnek Köyü Camii'nde ve 1886 tarihli İkizdere Güneyce Köyü Hacı Şeyh Camii'nde de rastlanmaktadır. Rize dışında ise sadece Artvin'de Borçka Muratlı Camii'nde (1846) "Ahmet Usta",⁹⁰ ismi tespit edilmiştir.

Sonuç

Rize'de Osmanlı hakimiyetiyle başlayan imar faaliyetleri içerisinde yerel ustaların mimari ve süslemesinde etkin olduğu camiler dikkat çekicidir. Bu makalenin konusunu da bölge camilerinden biri olan ve kitabesine göre Ahmed Usta tarafından 1848-1853 yıllarında inşa edilen Şimşirli Köyü Camii oluşturmaktadır. Bu caminin ilgili vakıf kayıtlarına göre 1796-97 köy halkı tarafından bir mescit yaptırıldığı ve imam atamasının gerçekleştirilerek minber ilavesi ile camiye çevrildiği anlaşılmaktadır. Caminin 1822'ye kadar da kayıtların devam ettiği bilinmektedir ki, belirtilen tarihten sonra bir kayıt sözü konusu değildir. Veriler incelendiğinde ilk caminin ahşap olduğu düşünülebilir zira taştan inşa edilen bir caminin 22 yıllık bir süreçte doğal afetler dışında tahrip olması pek mümkün görülmemektedir.

1822'lerden sonra kaydın olmaması, camiye son tevcih edilen imamıyla devam edilerek sürecin bu şekilde işletildiği ortaya çıkmaktadır. Mevcut caminin ise ilk caminin yıkılmasından dolayı mı yoksa ihtiyaca binaen büyümek veya yenilemek amacıyla mı inşa edildiği konusu net olmamakla birlikte, bölgedeki diğer camilerde de sıkça karşılaşılan ihtiyaca yönelik olarak yenilendiği burada da düşünülebilir.

Çantı tekniğinde inşa edilen caminin gerek mimari yapısı, iki katlı son cemaat yeri, ahşap pencere ve şebeke sistemleri, mihrabı, minberi, vaaz kürsüsü ve mahfili hem kendi sınırlarındaki hem de Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki camilerle birebir benzerdir. Bunların içerisinde özellikle mihrap formu ve minber dekorasyonu alana özgü ayrıntılarıyla öne çıkmaktadır.

Camiyi hem Doğu Karadeniz hem de bölge için önemli kılan bir diğer husus süsleme ayrıntılarıdır. Ahşaba oyma-kabartma ve çakma tekniğinde yerel ustalar tarafından işlenen bezemelerin başında laleler gelmektedir. Bölgenin vazgeçilmez süslemesi olan lale motifi tek başına kullanıldığı gibi ağaç formunda verilmiştir. Lale dışında yörenin biçim dilini yansıtan papyon ve badem geçme ile birlikte stilize ejder ön plana çıkan bezemelerden birkaçıdır.

88 Naza Dönmez, 2008, 31-32.

89 Gökler, Doğan, 2021, 205.

90 Taşkan, 2011, 89.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

- Ak, O.N. (2001). *Rize Tarihi*. Rize: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- [Antalya'nın dünyaca ünlü değeri Aziz Nikolaos \(Noel Baba\) Kilisesi – HyeTert](#) (Erişim Tarihi: 20.08.2022)
- Arseven, C.A. (1975). Çantı Maddesi. *Sanat Ansiklopedisi* (C.1, 368) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atak, E. (2020), Taşa İşlenen Zarâfet Lâle: Cami Tezvinatında Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme (14-18. Yüzyıllar), *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* (III/II), 226-239.
- Aytekin, O. (1996), *Artvin'deki Mimari Eserler I*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ayverdi, E.H. (2006). *18. Asırda Lâle*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Baramidze, R. (2017). *İslami Dini Yapılar (Artvin İli)*. Batum.
- Bayhan, A.A. (2005), Ordu/İkizce'den Bir Ahşap Camii: Laleli (Eski) Camii, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* C.14, 1-22.
- Bayhan, A.A. (2019). Geçmişten Günümüze Ordu'nun Geleneksel Ahşap Camileri. Ordu: Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.
- Bayraktar, M. S. (2009), Samsun'da Anadolu Selçuklu ve İlhanlı Döneminden Kalan Tarihi Yapılar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar (Karadeniz Sosyal Araştırmaları Özel Sayısı 2(7))*, 85-118.
- Baytop, T. ve Kurba, C. (2003). Lâle. *TDVİA* (C. 27, 79-81) İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.
- Baytop, T. (2010). *İstanbul Lalesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bostan, İ. (2008). Rize. *TDVİA* (C. 35, 174-151) İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.
- Can, Y. (2003), Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* S.14, 119-124.
- Coşkun, O. (2005). *Her Yönüyle İkizdere*. Kocaeli: Şahsi Yayın.
- Çakmakçoğlu Kuru, A. (1997), Orta Asya Türk Sanatında Palmet ve Lâle Motiflerinin Değerlendirmesi Hakkında Bir Deneme. *Belleten* 230, 37-54.
- Çiğdem, S., Özkan, H. ve Yurttaş, H. (2020). *Tarihi ve Kültürel Varlıklarıyla Bayburt*. Erzurum: Bakütam.
- Demiriz, Y. (1986). *Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Dişören, N. E. (1993), İstanbul'daki ahşap Cami, Mescit ve Tekkeler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Goloğlu, M. (1973). *Anadolu'nun Milli Devleti Pontus*. Ankara: Goloğlu Yayınları.
- Goody, J. (2010). *Çiçeklerin Kültürü*. (Çev. Mehmet Beşikçi), İstanbul. https://www.researchgate.net/publication/292159511_Anadolu'da_Lale_Kulturu (Erişim Tarihi: 19.08.2022).

- Gökler, B.M. ve Doğan, M. E. (2021), Belgeler Işığında Narman Güvenlik Köyü Camii, *Art Sanat*, S.16, 181-219.
- Gül, S. (2018), Sinop Ahşap Camileri ve Coğrafi Çevre İlişkisi, *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop*, Ankara, 159-175.
- Karpuz, H. (1993). *Rize*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karpuz, H. (2019), Rize Köy Camilerinde Mimari Süsleme, *Geleneksel Rize Mimarisi Üzerine Araştırma*, (39-59) İstanbul: Revak.
- Kaya, M. (2022), *Acara (Gürcistan) Bölgesi'nde Osmanlı Dönemi ve Sonrası Geleneksel Ahşap Cami Mimarisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Keskin, E. ve Kaya Zenbilci, İ. (2017), Orta Çağ'da Bizans El Yazmalarında Görülen Örgü Kompozisyonları, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10(2), 1137-1158.
- Korkmaz, N. (2017), Amasya Taşova İlçesi Özbaraklı Köyü Camileri, *TİASAD*, (13), 385-408.
- Kul, E. (2020). *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yay.
- Küçük, O. (2017), *Trabzon'un Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of İlçelerindeki Osmanlı Dönemine Ait Bazı Ahşap Camiler (18-19.yy)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Narmanlı, F. (2018), *Giresun Camilerinde Tezyinat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Naza Dönmez, E.E. (2008). *Wooden Mosque of the Samsun Region, Turkey from the Past to the Present in the light of Surveys Carried Out in the Years 2001-2003*, Oxford: BAR International Series.
- Nefes, E. ve Gün, R. (2016), Çorum İskilip'te Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş İki Camii: Sanayi Marangozlar ve Tavukçuhoca Camileri, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (30), 299-309.
- Nefes, E. (2009), Giresun'da Yeni Tespit Edilen Bir Ahşap Camii; Çaldağ Beldesi Melikli Mahallesi Tahtalı Camii, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(2), 187-210.
- Nefes, E. (2010), Samsun'da Ahşap Bir Osmanlı Eseri, Ayvacık/Tiryakioğlu Camii, *Ondokuz Mayıs İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.28, 151-174.
- Nefes, E. (2012), Samsun/Çarşamba'da Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş İki Ahşap Camii; Ustacalı Köyü Camii ve Kocakavak Köyü Camii, *Vakıflar Dergisi*, (38), 155-164.
- Önal, R. Ç. ve Köşklü, Z. (2020), Trabzon'da Geç Dönem Osmanlı Camilerinde Ahşap Mihraplar, *Sanat Tarihi Dergisi*, 29/2, 707-473.
- Önal, R. Ç. (2021), *Trabzon Mihrapları*, (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Önal, R.Ç. (2021), Trabzon Of İlçesinde Ahşap Vaaz Kürsüleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.71, 441-478.
- Özgüner, O. (2017). *Köyde Mimari Doğu Karadeniz*. İstanbul: Revak Yayınları.
- Özgür Yıldız, Ş. (2012), Osmanlı Devri Edirne Camilerinden Ahşap Va'z Kürsüsü Örnekleri, *Sanat Tarihi Dergisi*, 21(2), 99-135.
- Özkan, H. (2010), Gümüşhane'de Ahşap Tavanlı Camiler, *Sanat Dergisi*, S.18, 63-80.
- Özkan, S. ve Çakır, M. (2000). Rize'de Bulunmuş Olan Tunç Baltalar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 15, 87-94.
- Özkaraca, N. ve Halaç, H.H. (2022), Samsun-Çarşamba, Porsuk Köyü Camii'nin Tarihsel Süreçte Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunları Açısından İncelenmesi, *Sanat Tarihi Dergisi*, 31(2), 1079-1099.
- Saat, A. (2008), *İstanbul Selatin Camilerindeki Vaaz Kürsüleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Saklı, A.R. (2006). Rize Tarihçe. *Yeşilin Cenneti Rize*. İstanbul.
- Samsun Ahşap Camileri*. (2011). (Ed. Şenler Yıldız). Samsun: T.C. Samsun Valiliği.
- Sarı, Y. (2016), *Trabzon'un Hayrat, Of ve Sürmene İlçelerindeki Köy Camileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Şahin, M. (2016), *Giresun ve Trabzon İllerindeki Bağdadi Kubbeli Camiler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tarha, T. (1979), Eskiçağda Kimmerler Problemi, *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler I*, (904-921)Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Taşkan, D. (2011), *Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süsleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taşkan, D. (2016), *Trabzon İli Camilerinde Ahşap Minberler*, (Yayımlanmamış Dr. Tezi) Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tellioglu, İ. (2007), Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, 2(2), 654-664.
- Terzioğlu, O. (2008). *Rize'nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı*, İzmir: Rize Valiliği İl Özel İdaresi Kültür Hizmeti.
- Ünver, A.S. (1971), "Türkiye'de Lâle Tarihi, 265-268. <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1630/%DCUnver.pdf?sequence=1>).
- Yavuz, Ö. (2009). *Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Köy Camileri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- [https://karadeniz.gov.tr/demirkent-koyu-camii-tescilsiz/#prettyPhoto\[instagram\]/7/](https://karadeniz.gov.tr/demirkent-koyu-camii-tescilsiz/#prettyPhoto[instagram]/7/) (Erişim Tarihi: 20.08.2022)
- <https://karadeniz.gov.tr/asagimaden-koyu-camii/#prettyPhoto> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

- [https://karadeniz.gov.tr/laleli-camii/#prettyPhoto\[instagram\]/16/](https://karadeniz.gov.tr/laleli-camii/#prettyPhoto[instagram]/16/) (Erişim Tarihi: 20.08.2022)
<http://karadeniz.gov.tr/tasoren-mahallesi-camii/#prettyPhoto> (Erişim Tarihi: 21.06.2021)
<https://karadeniz.gov.tr/oruclu-koyu-camii/#prettyPhoto> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)
<https://karadeniz.gov.tr/dikyamac-koyu-camii/> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)
<https://karadeniz.gov.tr/cavuslu-koyu-camii/> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)
<https://karadeniz.gov.tr/esenkiyi-koyu-camii/> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)
<http://www.akcakoca.bel.tr/akcakoca/koylerimiz/cayagzi/> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

►◄ Yazarlar tarafından potansiyel bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. ►◄
Kaynağı belirtilenler haricindeki görsel, çizim ve grafik türü materyaller yazarlara aittir.

GÖRSELLER - EKLER

Foto. 1: Giriş Kapısı Kitabesi

Foto. 2: Mihrap Kitabesi

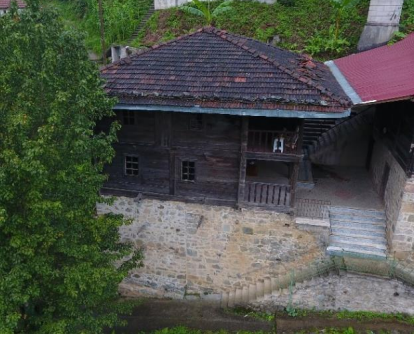

Foto. 3: Caminin Doğu Cephesi

Foto. 4: Caminin Güney Cephesi

Foto. 5: Caminin Güneybatısı ve Minaresi

Foto. 6: Son Cemaat Yeri

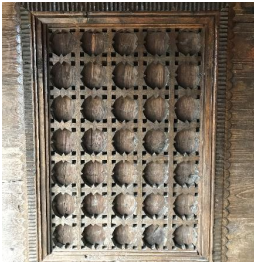

Foto. 7: Pencere Detayı

Foto. 8: Harim Giriş Kapısı

Foto. 9: Harim Mekânı

Foto. 10: Harim Mekânı

Foto. 11: Caminin Mihrabı

Foto. 12: Caminin Minberi

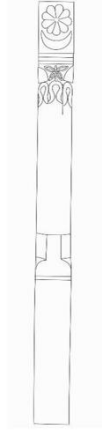
Foto. 13: Vaaz Kürsüsü

Foto. 14: Kadınlar Mahfili

Foto. 15: Tavan

Çizim 2: Ahşap Sütun

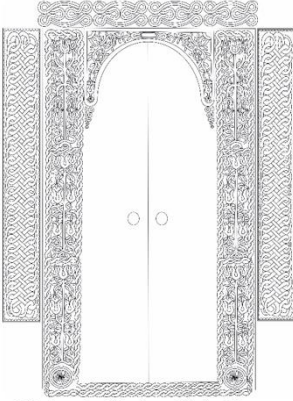
Foto. 16: Ahşap Sütun

Çizim 3: Kiriş Süslemesi

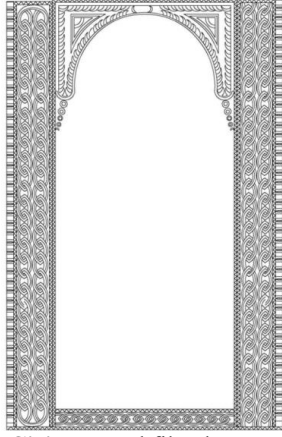
Foto. 17: Kiriş Süslemesi

Çizim 4: Harim Giriş Kapısı

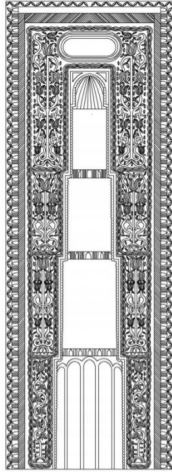
Foto. 18: Harim Giriş Kapısı

Çizim 5: Mahfil Çıkış Kapısı

Foto. 19: Mahfil Çıkış Kapısı

Çizim 6: Mihrap Süslemesi

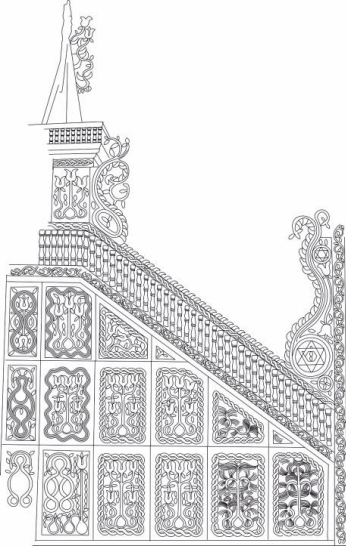
Foto. 20: Mihrap Süslemesi

Çizim 7: Minber Kapı Süslemesi

Foto. 21: Minber Kapı Süslemesi

Çizim 8: Minber Süslemesi

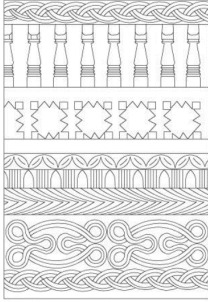
Foto. 22: Minber Süslemesi

Çizim 9: Ahşap Sütun

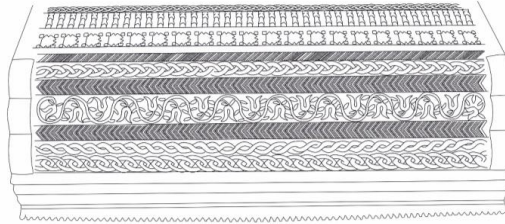
Foto. 23: Ahşap Sütun

Çizim 10: Kiriş ve Mahfil Korkuluğu

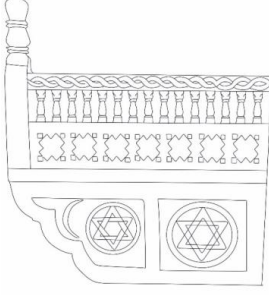
Foto. 24: Kiriş ve Mahfil Korkuluğu

Çizim 11: Mahfil Balkon Altı

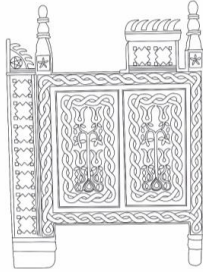
Foto. 25: Mahfil Balkon Altı Süslemesi

Çizim 12: Balkon Yan Cephe

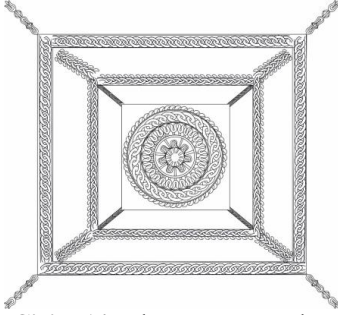
Foto. 26: Balkon Yan Cephe

Çizim 13: Vaaz Kürsüsü Süslemesi

Foto. 27: Vaaz Kürsüsü Süslemesi

Çizim 14: Ahşap Tavan Süslemesi

Foto. 28: Ahşap Tavan Süslemesi

Foto. 29: Rize İkizdere Şimşirli Köyü Camii

Karş. Foto. 1: Rize Fındıklı Meyvalı Köyü Camii (Gökler, 2022, 761)

Karş. Foto. 2: Samsun Göğceli Camii (S. Doğan Arşivi)

Karş. Foto. 3: Ordu İkizce Laleli Camii (karadeniz.gov.tr)

Karş. Foto. 4: Artvin Çavuşlu Ky. Camii (karadeniz.gov.tr)

Karş. Foto. 5: Trabzon Taşkırın Mh. Camii (karadeniz.gov.tr)

Foto. 30: Şimşirli Camii Son Cemaat Yeri

Karş. Foto. 6: Artvin Aşağı Maden Camii (karadeniz.gov.tr)

Karş. Foto. 7: Trabzon Of Sugeldi Köyü Aş. Mh. Camii (karadeniz.gov.tr)

Karş. Foto. 8: Ordu Kutluca Mh. Camii SCY (karadeniz.gov.tr)

Foto. 31: İkizdere Şimşirli Köyü Camii Mihrabı

Karş. Foto. 9: Rize Merkez İslampaşa Mh. Camii (Gökler, 2022, 150)

Karş. Foto. 10: Trabzon Kefeli Camii (karadeniz.gov.tr)

Karş. Foto. 11: Artvin Esenkıyı Köyü Camii (karadeniz.gov.tr)

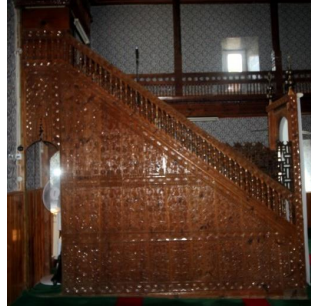
Foto. 32: Şimşirli Köyü Camii Minberi

Karş. Foto. 12: Rize Fındıklı Beydere Köyü Camii (Gökler, 2022, 754)

Karş. Foto. 13: Trabzon Taşören Mh. Camii (karadeniz.gov.tr)

Karş. Foto. 14: Artvin Demirkent Köyü Camii Minberi (karadeniz.gov.tr)

Foto. 33: İkizdere Şimşirli Köyü Yukarı Mahalle Camii Vaaz Kürsüsü

Karş. Foto. 15: Edirne Eski Camii Vaaz Kürsüsü (Özgür Yıldız, 2012, 131)

Karş. Foto. 16: İstanbul Şehzade Camii Vaaz Kürsüsü (Saat, 2008, 240)

Karş. Foto. 17: Trabzon Sugeldi Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü (Önal, 2021, 455)

Karş. Foto. 18: Artvin Aşağımaden Köyü Camii Vaaz Kürsüsü (karadeniz.gov.tr)

Foto. 34: Şimşirli Köyü Camii Lale Motifi

Karş. Foto. 19: Trabzon Çamburnu Kuşluca Camii (Sarı, 2021, 1552)

Karş. Foto. 20: Artvin Maral Köyü Camii (Baramidze, 2017, 33)

Karş. Foto. 21: Bayburt Konursu Ulu Camii

Karş. Foto. 22: Ordu İkizce Laleli Camii (ordu.ktb.gov.tr)

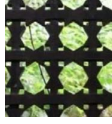
Karş. Foto. 23: Samsun Kocakavak Köyü Camii (Samsun Ahşap Camileri Albümü)

Karş. Foto. 24: Kvirike Camii (Kaya, 2022, 801)

Foto. 35: Şimşirli Köyü Yukarı Mh. Camii

Karş. Foto. 25: Trabzon Hayrat Dereyurt Merkez Camii (Sarı, 2016, 35)

Karş. Foto. 26: Artvin Yusufeli Demirkent Köyü Camii (karadeniz.gov.tr)

Karş. Foto. 27: Erzurum Narman Güvenlik Köyü Camii (Gökler, 2021, 206)

Foto. 36:
Şimşirli Köyü
Yukarı Mh.
Camii

Karş. Foto. 28:
Çambaşı Köyü
Hacı Ömerli
Camii (Küçük,
2017, 198)

Karş. Foto. 29:
Ordu İkizce
Laleli Camii
(karadeniz.gov.tr)

Karş. Foto. 30:
Samsun
Çarşamba
Porsuk Köyü
Camii
(Özkaraca,
Halaç, 2022,
1094)

Karş. Foto. 31:
Erzurum
Narman
Güvenlik Köyü
Camii (Gökler,
2021, 204)

Foto. 37: Şimşirli
Köyü Yukarı Mh.
Camii

Karş. Foto. 32:
Trabzon Hayrat
Dereyurt Merkez
Camii
(karadeniz.gov.tr)

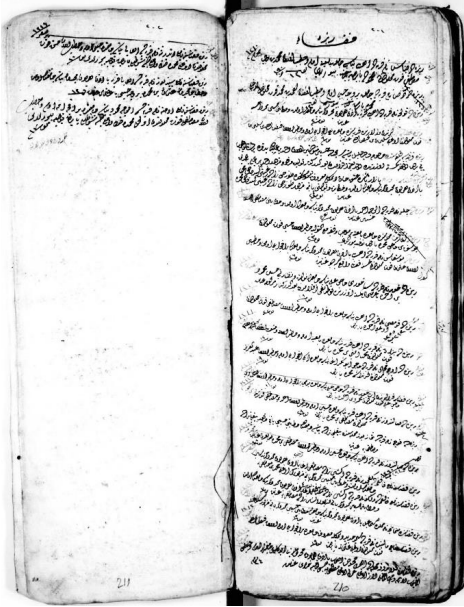

Karş. Foto. 33:
Artvin Borçka
Düzköy Camii
(Taşkan, 2011, 122)

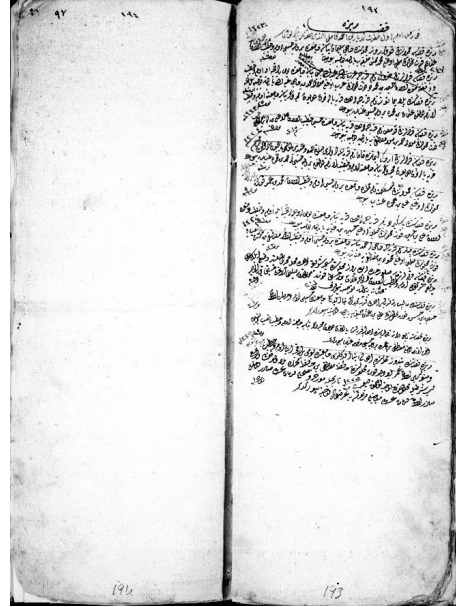

Karş. Foto. 34:
Erzurum Narman
Güvenlik Köyü
Camii (Gökler,
2021, 205)

EKLER

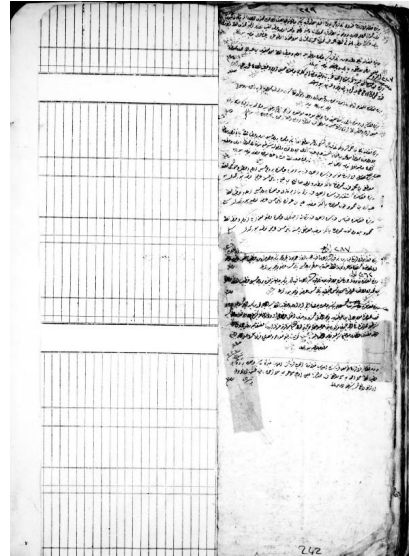
EK-1

EK-2

EK-3

EK-4

Hakem Değerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışmada SDK-2020-8245 No.'lu Proje Desteği aldığını beyan etmiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study was supported by Project No. SDK-2020-8245.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | *Ege University, Faculty of Letters*
Sanat Tarihi Dergisi | *Journal of Art History*
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 32, Sayı: 1, Nisan 2023 | *Volume: 32, Issue: 1, April 2023*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ ♦ Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Semra DAŞCI, Doç. Dr. Lale DOĞER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU ♦ İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Elvan KARAMAN MEZ ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR ♦ Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

İnternet Sayfası (Açık Erişim) | Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK
<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

